

ALS DE TIJD VOOR ALTIJD STIL ZOU STAAN

Van dezelfde auteur verschenen eerder:

De laatste handelsreiziger (1980, roman)

Het zout van de dode zee (1982, roman)

De vier rivieren uit het paradijs (1984, roman)

Het laatste eiland (1986, roman)

Op zoek naar het paradijs (1989, roman)

Liefste, mijn liefste (1992, roman)

Het gevangen beeld (1994, roman)

De verliefde waria (1997, roman)

Gekleurd Nederland (1999, essays)

Het geheim van de man (2003, roman)

Walvis spelen (2004, gezondheid)

Heimwee naar de lust (2006, gezondheid)

Het dikke afvalboek (2007, gezondheid)

Het gezonde afvalboek (2008, gezondheid)

Onweer in de verte (2008, gezondheid)

Smaragd (2009, romantrilogie *Het laatste eiland* |

Liefste, mijn liefste | *De verliefde waria*)

Gezond (2011, gezondheid)

Het Bali van Bloem (2012, met Marion Bloem)

Het gezonde lifestyleboek (2013, gezondheid)

Het Java van Bloem (2014, met Marion Bloem)

Ivan Wolffers

Als de tijd voor altijd stil zou staan

Over leven, liefde, tijd en dood

Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

Eerste druk september 2014
Tweede druk december 2014

© Ivan Wolffers 2014

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Annemarie van Pruysen, www.amvp.nl

Foto omslag © Michelle Anderson / Trevillion Images

Foto auteur © Marion Bloem

NUR 320/860

ISBN 978 90 468 1768 1

www.nieuwamsterdam.nl/ivanwolffers

www.ivanwolffers.nl

Voorwoord

Toen ik in 2004 mijn eerste blogs over prostaatkanker bundelde (*Walvis spelen*), besepte ik dat ik twee jaar bezig was geweest met het bekomen van de schrik die de ontdekking dat ik sterfelijk ben veroorzaakte, terwijl ik al die tijd dacht dat ik het binnen twee weken geaccepteerd had. Pas daarna werd de kwaliteit van leven belangrijk, lees *Heimwee naar de lust* (2006). Ik wilde me weer vitaal voelen. In *Onweer in de verte* (2008) gaat het om het wachten dat volgde. Wanneer zou de grote klap die bij kanker hoort nu komen?

Daarna heb ik lang getwijfeld of het zinvol was om nog eens een bundeling van mijn blogs te maken. Schrijven is geen therapie, wat er ook verder van gedacht wordt.

Maar teruglezen is dat wel. Ik zag wat de kanker met me gedaan heeft in die twaalf jaar, hoe ik wegliep voor de werkelijkheid, hoe ik mijn geliefden soms pijn deed en hoe ik me uiteindelijk bevrijd heb van het woord 'kanker'.

Laten we om de dood zijn macht over ons te ontnemen een weg bewandelen die geheel anders is dan de gebruikelijke: ontdoe de dood van zijn vreemdheid, laten we de doden bezoeken, laten we er gewend aan raken; laten we aan niets meer denken dan aan de dood... We weten niet waar de dood ons opwacht, laten we hem daarom overal verwachten.

– Michel Eyquem de Montaigne, Frans essayist en filosoof (1533-1592)

2008

‘Wat betekent “ik zal je nooit vergeten”?’ vraagt Helena, die tweeënhalf jaar oud is. Ze heeft die woorden in een liefdesliedje gehoord.

Nooit – een woord dat net zo moeilijk is als altijd of eeuwig. De werkelijkheid ligt tussen even en oneindig en is tijdelijk.

Misschien is dat wel het moeilijkste van kanker, dat je gedwongen wordt om je horloge gelijk te stellen met de werkelijkheid van de levensduur. Liever geloof ik in sprookjes over eeuwige jeugd en zing ik liedjes over liefdes die sterker zijn dan de dood.

‘Waarom regent het?’ vraagt Helena aan Marion.

‘Dat weet ik niet,’ antwoordt haar oma.

‘Waarom niet?’

‘Niemand weet dat,’ zegt Marion, ‘nu eens regent het hier, dan weer daar.’

‘Weet opa het ook niet?’ vraagt Helena.

Waar baseert ze haar grote vertrouwen in mijn kennis op? Ze kan nog niet lezen en weet niet dat ik dikke boeken heb geschreven over ziekte en gezondheid. Mijn hele wereld heb ik

geordend, ik heb alles een naam gegeven en op de juiste plaats gezet. De kennis om mezelf te redden blijkt helaas niet zo simpel te vergaren.

Dit is een zekerheid: een op de drie mensen – en bijna een op de twee mannen – krijgt kanker, want je moet ergens aan doodgaan. De helft van de mensen die het krijgen overlijdt er daadwerkelijk aan; de andere helft gaat ook dood, maar aan iets anders. Dat is jammer, maar zo normaal dat het nu ook weer niet verrassend genoemd kan worden. Zelf weet je het niet meer als je overleden bent. En je nabestaanden rouwen een jaar of drie. Tegen die tijd hebben ze hun leven weer opgepakt en de rimpel die je veroorzaakte is gladgestreken.

En dit is wat ik zeker weet: het leven is goed en ik ben nog niet klaar. Natuurlijk hoopte ik dat er iets aan te doen was. Opereren kon in mijn geval niet meer, maar bestralen was nog wel mogelijk. De boef was al uit de prostaat geglipt en op zoek naar andere leuke organen om zich in te vestigen. Waar de gluiperd zich ophoudt is helaas niet duidelijk. Het is een onzichtbare belager.

Dit weet ik ook zeker: het valt onder controle te houden als het testosteron in mijn lichaam laag gehouden wordt. Castratie. Niet met een mes, zoals het vroeger gebeurde, maar met pillen en prikjes.

Helaas weet ik inmiddels ook zeker: ik heb tot nu toe nooit echt last van die kanker gehad. Nou ja, vaker plassen en geen zaadlozingen meer. Niet het einde van de wereld dus. Bevrijd zijn van al dat gedoe met sperma heeft bovendien ook voordelen en een erectie ‘als de wind blaast’, zoals de ontvlambaarheid van mannen tussen de twintig en vijfendertig in het Engels om-

schreven wordt, is op mijn leeftijd voorbij. Wel heb ik last van de behandelingen gehad. Tegenover de kleinere kans op snelle groei van mijn gezwel staat dat ik tweeënhalf keer zo'n grote kans heb om binnen tien jaar te overlijden aan andere aandoeningen dan mensen met een normaal testosteronniveau. Het risico op diabetes, hartproblemen, minder spierweefsel, botverlies, depressie wordt groter; het libido wordt daarentegen minder. Dat laatste is natuurlijk heel erg, maar wie blijft neuken houdt de lol erin. Dat is voor ons uitgezocht. *'Use it or lose it'*, zei de dokter, ervan uitgaande dat iedereen zomaar een andere taal begrijpt.

Nee, opa weet niet alles. Voor zover ik ooit de illusie gehad mocht hebben alles te weten, moet ik nu mijn kleindochter teleurstellen. Ik kan wel een verhaaltje vertellen over waarom de regen valt, maar ik kan niet vertellen waarom opa niet durft te stoppen met de medicijnen. Misschien is dat wel omdat hij nog graag heel lang op de vragen van Helena antwoord wil geven.

De eerste zes kankerjaren vielen best mee. Natuurlijk schrok ik erg, maar na de onderzoeken en de bestralingen raakte ik geleidelijk aan gewend aan mijn nieuwe situatie. Die bracht ook voordelen. Zo kon ik me met een goed excuus van een hoop verplichtingen ontdoen. Dat mag als je kanker hebt. Iedereen begrijpt het. Je moet nu gaan denken over de kwaliteit van leven en dat houdt in dat je meer aan jezelf denkt. Daar maakte ik ook dankbaar misbruik van.

Het moeilijkste van alles vond ik de buikprik. In tegenstelling tot de pilletjes om mijn hormonen dwars te zitten, nam die prik al mijn testosteron weg en daarmee alles wie ik tot dan

toe geweest was. Ten onrechte spreken mensen als ze over de afwezigheid van mannelijke hormonen praten over impotentie, maar dat is het helemaal niet. Ik denk zelfs dat artsen die dat woord blijven gebruiken ander werk moeten zoeken en als ze daarin volharden zou een onderdeel van hun opleiding moeten bestaan uit een participatieve stage: drie maanden lang het effect van de buikprik zelf ondervinden om het te begrijpen. Er is door die buikprik een deel van je wezen verdwenen: de seksualiteit. Iets wat voorheen vanzelfsprekend bij me hoorde, verdween meteen vanaf de eerste prik. Vooral voor Marion was dat moeilijk. Ik moest zien zonder ogen, grijpen zonder handen, lopen zonder benen, zingen zonder stem en in dit geval: opgewonden worden zonder de organen van de lust. Ik begreep dat het moest, maar kon het niet. Ik wilde het graag om een goede partner te zijn, maar het lukte niet omdat de lust niets met wilskracht te maken heeft.

Slechts een jaar kreeg ik die prikken. Vier stuks heb ik gehad, om de drie maanden een. Het is een jaar dat me ontnomen is. De herinnering aan die eerste tijd als man zonder mannelijke eigenschappen is een nachtmerrie. Ik hoop dat ik het nooit meer hoeft mee te maken.

Sinds de kanker werd ontdekt, wordt om de drie maanden bloed geprikt om te controleren of de behandeling nog steeds aanslaat, of er geen toename is van de eiwitten die de kankercellen produceren – PSA: prostaat slaat alarm. In enkele jaren heb ik mij ontwikkeld tot een deskundige op het gebied van zulke eiwitten, terwijl ik eigenlijk had willen doorgroeien als schrijver van boeken die verslonden worden. Tja, je kunt niet alles hebben.

In de Verenigde Staten krijgt één op de vier oudere mannen met de vroege, nog niet uitgezaaide vorm van prostaatkanker de hormoonbehandeling. En dat terwijl het bij hen niet helpt, maar wel de nadelen geeft. Ik citeer maar even wat de Amerikaanse bollebozen erover schrijven: *'But hormone therapy has a detrimental effect on the quality of life.'* Fijne zin. Detrimental! Van Dale zegt: 'schadelijk, slecht, kwalijk, nadelig'. Dat medicijn gebruikte ik en ik hoop maar dat het bij mij, met uitgezaaide kanker, wel iets heeft opgeleverd.

Het artikel 'De moderne eunuch blijft onzichtbaar' gaat over het lot van de 600.000 ontmande mannen in de Verenigde Staten voor wie het beter is dat ze geen kloten meer hebben omdat ze anders zullen sterven aan prostaatkanker. In Nederland zullen het er tussen de 15.000 en 20.000 zijn.

De schrijvers verbazen zich erover dat er zo weinig onderzoek is gedaan naar de gevolgen van chemische castratie via de hormonale behandeling van dit zo typische mannengezwel. Nou ja, wat er lichamelijk gebeurt kan iedereen zich wel voorstellen. De mannelijke geslachtsdelen beginnen aan de grote krimp, tot er aan het einde van het proces een dobbelsteen over is. Lichaamsbeharing verdwijnt. De spieren slinken en er komt vet voor in de plaats. De glorieuze tijd van heftige seks verdampt ergens in het geheugen en beperkt zich vanaf dat moment tot wat gelukkige momenten. De hersencapaciteit wordt minder. Het gevoelsleven verandert. Kortom, er zit een andere persoon op de bank. Van de 'ontmanning' die mij ten deel viel, bleek impotentie niet eens het ergste.

Ik kreeg prikken, slikte pillen, en de artsen zeiden dat het

goed met me ging, zodat ik wist dat ik blij moest zijn en vreselijk dankbaar. Thuis vroeg ik me echter af wat er toch met me gebeurde en ik huilde om alles. Ik treurde omdat de man in me was verdwenen. Misschien was die man wat competitief en praatte hij altijd voor z'n beurt, maar ik was hem in de loop van mijn leven sympathiek gaan vinden. Zijn eigenaardigheden zag ik als pittoreske eigenschappen waarmee best te leven valt, als je er maar je best voor doet. We kunnen nu eenmaal niet allemaal ideaal zijn, en ik was toevallig een man.

Ik wilde met alle geweld nog een tijdje leven. De keus leek daarom niet moeilijk. Slikken, die prikken, want anders gaat het verkeerd. Chantage door het lot.

Paniekvoetbal. Zowel de bange kankermannen als hun artsen zijn betrokken bij het complot om toch altijd maar te behandelen. Het leven is heilig. Koste wat het kost moeten we doorgaan met de strijd, wat we er ook voor op moeten geven – zinnelijkheid, zindelijkheid, levenslust. Alles heeft een prijs. Wat moet er ingeleverd worden voor een beetje extra tijd?

Bij een man heeft de afwezigheid van zijn eigen hormonen tot gevolg dat de jager in hem niet meer de baas is over degene in de luie stoel die zijn boek uit wil hebben. Libidoverlies noemen ze dat. Daar moest ik erg aan wennen en zou ik alleen hebben geleefd, dan was het me waarschijnlijk niet opgevallen. Ik was dan ook aangenaam verbaasd dat de geilheid vanzelf weer in mijn lichaam kroop toen ik weer met die lustvermoordende medicijnen mocht stoppen, maar ik ben nog altijd bang voor die prik in mijn buik. Het is een echte *passion killer*.

Als een uroloog op zijn werk komt, heeft hij niet het vooropgezette plan het zijn patiënten lastig te maken. Goede bedoelingen, daar ga ik van uit. Maar zo'n uroloog is wel behept met menselijke eigenschappen. Dat houdt in dat hij weleens slordig is en dat hij soms geen zin heeft om iets te lezen, waardoor hij net iets over het hoofd ziet. Maar dat hij mij opzettelijk verkeerd behandelt en slecht inlicht, nee daar ben ik echt niet bang voor.

In 2003, toen ik ongeveer een half jaar onder behandeling was, moest ik op spreekuur komen. Achter het bureau zaten meer mensen dan ervoor. Mijn vrouw en ik, dat was alles aan onze kant. Het leek wel of ik tegenover een examencommissie zat, en er was niet eens een behoorlijke zitplaats voor alle examinatoren. Centraal zat de uroloog die me tot dat moment behandelde. De bestralingsarts die moest beoordelen of ik wel in aanmerking kwam voor zijn radioactieve stralen zat wat achteraf, maar had tenminste nog een krukje bemachtigd. Daarachter stonden de nodige jongens en meisjes in opleiding. En ten slotte zat daar Jeroen, die mij zou opereren om te zien of mijn lymfeklieren niet boordevol ontuchtige, zich snel vermenvuldigende kankercellen zaten, breeduit op een echte stoel, naast mijn eerste prostaatspecialist. Ik zag hem voor het eerst.

Gelukkig bracht ik het er goed van af tijdens dat examen. Bestraling was voor mij weggelegd, want mijn prostaat was flink geslonken door de medicijnen. Op de gang begon Jeroen in mijn bijzijn nog even een gesprek met mijn behandelend arts. 'Hij slikt toch veel te veel hormonale medicijnen naast de buikprik die hij ook al krijgt,' zei hij. 'Dat kan toch niet.' Vanaf dat moment was Jeroen mijn uroloog en toen hij naar een ander ziekenhuis overstapte, ging ik met hem mee.

Het is met zo'n arts zoals met alles in het leven. Je kiest hem niet echt en hij heeft zelf al helemaal niets te kiezen. Geleidelijk aan ga je steeds meer eigenschappen van elkaar waarderen. Zei hij in het begin enigszins misprijzend dat ik van het type 'mon-dige patiënt' ben, later leek hem dat juist te bevallen. Het is als in een gearrangeerd huwelijk. Je hoeft niet van elkaar te houden om het samen lang uit te houden en de genegenheid komt van-zelf. Gearrangeerde huwelijken duren meestal ook wat langer dan de verbintenissen die uit passie zijn geboren.

De pilletjes die ik slik hebben ook effect op mijn testosteron, maar er valt mee te leven. Het zijn medicijnen die bij de kankercellen op de receptor voor testosteron gaan zitten. Daardoor kan het hormoon mijn gezwel niet meer ophitsen. Het vrije testosteron in mijn bloed laten die medicijnen ongemoeid. Helaas, op den duur raakt de kanker resistent voor die aanpak. De kankercellen trekken zich er niets meer van aan en dan moet je de gehele productie van het mannenhormoon platleggen: buikprik dus.

In mijn fantasie zie ik mezelf als een held: een man die besluit dat hij liever doodgaat dan zichzelf teleur te stellen. Een man die het zijn partner niet aan wil doen om nog twee jaar door te sukkelen met iemand die niet langer met een hitsige blik naar haar achterwerk kan kijken. Ik zou een held willen zijn die ruziemaakt om iets onnozels, de deur uitgaat en op een geheime plek sterft om zijn geliefde zijn teloorgang te besparen. Maar ik vermoed dat ik weet hoe het er in werkelijkheid aan toe zal gaan. Ik zal bang zijn en knikken als de dokter voorstelt weer met de prikken te beginnen. Thuis zal ik tegen Marion

aankruipen en hopen dat ze net doet of ze niet doorheeft dat ik veranderd ben.

Ik ben geboren in een huis tegenover de ijsbaan aan de Rubensstraat in Amersfoort. Het was woningnood en mijn ouders zaten daar op kamers. Ik zoek naar het toegangshuisje voor die ijsbaan, want dat is mijn oriëntatiepunt, maar het is er niet meer. Woonden we nu in het huis op de hoek of in dat ernaast. Ik weet het niet. Marion en ik fietsen langs de plaatsen die het eerste deel van mijn leven markeren: de wijk waarin ik opgroeide, mijn lagere school, en uiteindelijk ook de plek waar mijn leven begon. Zou het met de kanker te maken hebben dat ik meer in die eerste fase van mijn leven geïnteresseerd ben dan voorheen? Probeer ik wat er toen gebeurde in verband te brengen met wat me nu te wachten staat, zodat het een mooi logisch verhaal wordt?

Op de terugweg gaan we langs bij mijn schoonouders. Daar overweeg ik mijn moeder te bellen om haar te vragen op welk nummer we toen woonden. Ze neemt niet op. Zeker ergens bridgen.

In zijn stoel zit mijn schoonvader. Af en toe is hij afwezig en lijkt hij elders, maar soms is hij heel helder, dan luistert hij, en glimlacht. Naar de tuin lopen is te veel voor hem. Hij schuifelt 's morgens van zijn bed naar de traplift en vervolgens, beneden aangekomen, naar zijn stoel. 's Avonds gebeurt het omgekeerde. Als hij overdag in zijn luie stoel in slaap valt, stuurt mijn schoonmoeder hem naar boven en maakt hij de reis een tweede keer. Elke dag moet ze de onderbroeken en lakens wassen, want hij kan het niet goed meer ophouden. Ze maakt de wc schoon

als hij daar geweest is. Ze brengt de luier die hij 's nachts heeft gedragen naar de vuilnisbak. Het heeft lang geduurd voordat hij daar aan wilde. Haar gevecht met het vuil en de hinderlijke geuren is de strijd die ze voert tegen zijn kanker. Als je hard genoeg boent, zal het verdwijnen.

De laatste tijd hapert de traplift af en toe. De onderhoudsmonteur zal maandag komen. Mijn schoonmoeder moet die dag juist naar het ziekenhuis om te horen wat de uitslag van de jaarlijkse nacontrole van haar borstkanker is. Die monteur komt hopelijk voordat zij vertrekt, want hoe moet het anders? De achterdeur kun je tegenwoordig niet meer openlaten, want dan worden ze misschien beroofd.

Er zijn steeds minder leuke dingen om aan te denken.

Alles wat we voorstellen om haar te helpen wijst ze resoluut van de hand. Ze kan veranderingen niet meer aan.

‘Zullen we een droger kopen, dan hoeft je de was niet meer op te hangen?’

Die wil ze niet, want dan moet je het er toch weer in doen en uithalen. En de was kreukt.

‘Zullen we eens met de thuiszorg praten over meer hulp?’

‘Ik heb genoeg hulp. Ik kan het wel.’

Het is warm en drukkend buiten, maar de verwarming staat op drieëntwintig graden en ramen mogen niet open.

‘Anders vat papa kou.’

Als een van haar schoondochters toch een raam probeert te openen, reageert ze verstoord, want dan moeten de orchideeën die ze kweekt en die in bloei staan worden verschoven. De bloemen vallen er misschien af en één plant heeft er nota bene veertien. En het is nog wel een aardorchidee. Dat is heel bijzonder.

Eerder dan we van plan zijn, stappen we weer op de fiets, maar die nacht kunnen we niet slapen. Hoe help je iemand die

dat niet wil? Ze zou op vakantie moeten gaan. Naar haar jongste zoon in Jakarta kan ze niet meer vanwege haar trombose, maar de laatste tijd praat ze over een bezoek aan haar oudste zoon in Rome. Hoe moet dat met mijn schoonvader? Als hij niet eens zijn tuin meer in komt, hoe krijgen we hem dan naar de Italiaanse hoofdstad?

Zo loopt de weg die ons leven markeert. Van de plaatsen waar het allemaal begint en alles nog mogelijk is, naar de lagere school in de Dollardstraat waar je voor het eerst in je leven strijd moet leveren om een eigen plek in het geheel, naar de middelbare school bij het station waar je ontdekt wat je kunt, naar de eerste avonturen in het buitenland, naar Jakarta, New York, Rio de Janeiro en de momenten van triomf, tot het leven verstilt en we alleen nog kunnen dromen van een plek waar we bevrijd zijn van alle zorgen.

De volgende dag zie ik dat Marion me een mail heeft gestuurd met een citaat van François de La Rochefoucauld.

‘Hope, deceitful as it is, serves at least to lead us to the end of our lives by an agreeable route.’

Op de ochtend van zijn begrafenis word ik met een schok wakker. Doordat mijn oom er niet meer is, ben ik nu de oudste in onze familie. De hele generatie boven me is verdwenen. Mijn opa, mijn vader en zijn neef waren de enigen die de oorlog hadden overleefd. Mijn vader omdat hij vanwege tuberculose in het sanatorium lag en omdat mijn grootvader bij terugkeer in Nederland in 1933 de tegenwoordigheid van geest had bij de registratie niet op te geven dat zij Joods waren. Zijn voornaam David had hij veranderd in Ivan. Mijn oom overleefde de oor-

log omdat hij met behulp van het veilige persoonsbewijs van mijn vader kon vluchten. Zijn geschiedenis is vastgelegd op een dvd die door de Shoah Foundation van Spielberg gemaakt is.

Binnen onze familie werd weinig gesproken over de oorlog en over de vele familieleden die werden vermoord. Hier en daar een halve zin, maar nooit een volledig verhaal. Uitgeroeid. Mijn vader had alleen maar deze ene neef, en ik één oom en twee nichten.

Tussen mijn tiende en mijn zestiende las ik hongerig alles wat met de Joodse geschiedenis te maken had, ook al begreep ik het misschien niet altijd volledig. Het begon eenvoudig met het dagboek van Anne Frank, en *Exodus* en *Mila 18* van Leon Uris, maar mijn belangstelling bracht me al snel op boeken die wat minder vlot lazten. De verhalen van mijn eigen familie hoorde ik nooit.

Toen ik eenmaal het echte leven ontdekt had, veranderde alles. Mijn oom zag ik nog maar zelden. Dat lag niet aan hem, maar aan mij. Op mijn verjaardag belde hij me, maar ik wist niet wanneer de zijne was. Met klem nodigde hij me uit voor zijn zestigjarig huwelijksfeest, maar ik was die dag elders te druk met iemand proberen te zijn. Natuurlijk wilde ik alles over onze familie weten, maar aan mijn vader kon ik het niet meer vragen. Die kans was voorbij. Toch stelde ik het gesprek met mijn oom altijd uit.

Doordat ik weleens een interview gaf, ontving ik brieven van mensen die informeerden of ik familie was van David of Aron of Gustaf of Ruth Wolffers. Die stuurde ik door naar mijn oom. Hij was er blij mee, want op die manier kon hij de verdwenen familie weer een beetje reconstrueren. Na een interview in *Der Spiegel* kreeg ik bijvoorbeeld een vriendelijk bericht van een rechter in Bern, die deel uitmaakte van de Zwitserse tak van de

familie. Hij schreef dat hij mijn grootvader gekend had, en samen hadden ze bergwandelingen gemaakt. Mijn oom bezocht hem vervolgens en de rechter kwam daarna bij mijn oom op bezoek. Ik had geen tijd om hem te ontmoeten. Haastig leven.

Toen vorig jaar mijn tante overleed met wie mijn oom drie-enzestig jaar lang getrouwd was geweest, besepte ik dat het met hem ook weleens snel kon aflopen. Wat moet een man alleen? Maar iedereen zei dat hij wel honderd zou worden. Ik liet me graag in slaap sussen en stelde een bezoek aan hem uit.

Een paar maanden geleden werd ik voor een tijdschrift gevraagd iets over mijn favoriete boeken te vertellen. Van die vragen in de trant van ‘welk boek ligt er nu op uw nachtkastje?’ en ‘wat is het beste boek dat u ooit heeft gelezen?’ De dame van het blad vroeg me ook welk boek ik cadeau zou willen geven en aan wie. Zonder erover na te denken en tot mijn eigen verrassing zei ik dat ik *Verloren* van Daniel Mendelsohn, het boek over de zoektocht van de schrijver naar drie in de Oekraïne wonende nichtjes die op een vooroorlogse foto in een album staan waar nooit meer iets over gehoord is, aan mijn oom zou willen geven. Dat zou een mooie aanleiding kunnen zijn om te praten. Maar er moest nog zo veel geschreven worden en ik had deadlines. Het is er daarom nooit van gekomen.

Met mijn oom verdwijnt niet alleen hij, maar het grootste deel van onze familiegeschiedenis, van die van mijn vader en grootvader en van al die familieleden wier namen ik niet eens ken. Tijdens de plechtigheid in de sjoel moet ik daarom wel spreken om te bekennen hoe ik gefaald heb en als oudste man in de familie eigenlijk niets te bieden heb. Zeker nu ik die prostaatkanker heb en meer haast dan ooit heb om steeds weer nieuwe plannen om te zetten in projecten die moeten worden afgemaakt.

De rabbi leest voor uit de wijsheden van de Joodse geleerden: 'Het goede op aarde duurt maar kort. Een goede naam leeft eeuwig voort.'

Het onderzoek over de medicijnen die ik gebruik, had ik een paar weken geleden uitgeprint en op mijn bureau gelegd. Als waarschuwing staat erop: *'Save trees, don't print this.'* Het was beter als erop gestaan had: 'Print dit niet en bewaar je gemoedsrust; laat het iets vaags op het internet blijven.' Telkens als ik iets zoek, kom ik het tegen. De boodschap is dreigend. Mijn medicijnen helpen vooralsnog wel, maar op een kwade dag raken de kankercellen resistent tegen het medicijn en gaat het gezwel weer zijn eigen gang. Dan zal ik weer aan die vermaledijde buikprik moeten.

De dag dat ik naar de afspraak moet, ben ik al om vijf uur wakker en het lukt me niet meer in slaap te vallen. De woorden uit dat artikel spoken door mijn hoofd. Als het eindelijk licht wordt, stap ik uit bed en probeer te werken. Mijn hoofd is er echter niet bij. Tegen de tijd dat ik deur uit ga, ben ik al vier keer naar de wc geweest. In de bocht van de A2 naar de A10 houd ik het opnieuw niet meer. Ik zet de auto op de vluchtstrook en plas tegen de vangrail. Sommige medeweggebruikers vinden het ongepast en drukken lang op hun claxon. Helemaal op tijd ben ik niet geweest. Daarom zit ik met een wat natte onderbroek in de wachtkamer.

In de auto heb ik naar oudemannenjazz geluisterd van jonge vrouwen die op melancholieke wijze over vervlogen liefdes zingen. Over goodbye en de geur van je huid nog op het kussen. Het gefluister van je stem klinkt na in mijn oren. Oude mannen